Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky
Studijní program: Filologie
Studijní obor: Dějiny české literatury a literární teorie

Vojtěch Malínek

Kapitán generace?

Zdeněk Kalista a nejmladší česká literatura v letech 1919–1924

The captain of his generation?

Zdenek Kalista and the Young Czech Literature in 1919–1924

Teze disertační práce

Vedoucí práce:
Doc. PhDr. Jan Wiendl, Ph.D.

Praha
2014

I. Téma a cíl práce

Historik, básník a překladatel Zdeněk Kalista (1900–1982) bezesporu patří šíří svého odborného a uměleckého záběru i svými pohnutými životními osudy mezi nejzajímavější postavy české vědy a kultury 20. století. Jeho význam i přínos však mohly být soustavněji zkoumány až po roce 1989, kdy definitivně spadly ideologické bariéry, které dlouho bránily systematičtější reflexi jeho odkazu. V devadesátých letech proto rychle za sebou vychází řada Kalistových textů, ať již jde o reedice starších prací, oficiální vydání knih dříve dostupných jen v exilových či samizdatových vydáních nebo o jeho dosud nevydané práce z pozůstalosti. Kalista se tak poměrně rychle zaslouženě vrátil do obecného povědomí zejména zástupců historické obce jako přední znalec a vykladač kultury českého baroka a zároveň též jako zastánce osobité historiografické koncepce a jeden z mála českých historiků, systematičtěji reflektujících metodologická východiska své práce. Překvapivě o poznání slabší zájem o Kalistu projevili literární historikové a literární vědci – soustavnější analýze zatím téměř ušla Kalistova původní autorská tvorba, jeho hojné překlady beletristické i jeho aktivity spolkové a literárněpublicistické.

Hlavní zájem předkládané práce se proto soustřeďuje právě sem. Jejím cílem je představit Kalistovy životní osudy a literární aktivity v letech 1919–1924, tj. od jeho příchodu do Prahy po jeho dočasný ústup z literárního dění po odchodu z Literární skupiny v létě 1924. V těchto letech se totiž Kalista čile podílel na formování své literární generace zejména jako básník, překladatel a činorodý organizátor spolkového života. Byť jeho původní literární tvorba dodnes nebývá při pojednávání tohoto období ve školních příručkách a syntetických přehledech vnímána jako prvořadá, ukazují nám dostupné prameny Zdeňka Kalistu jako výraznou a v dobovém dění velmi aktivní figuru.

O Kalistovi můžeme s ohledem na množství vzpomínkových textů, které po sobě zanechal, s jistou mírou nadsázky hovořit i jako o historikovi-kronikáři literární „generace roku 1900“, tj. autorů narozených na přelomu 19. a 20. století a vstupujících do české literatury těsně po konci první světové války. Zdeněk Kalista se nám tak, myslím, může stát velmi zajímavým klíčem nejen k tomu, abychom si načrtli peripetie osobního a uměleckého vývoje jedné konkrétní tvůrčí osobnosti na počátku dvacátých let 20. století, ale zároveň též k tomu, abychom se jeho prostřednictvím mohli odrazit k širším analýzám poměrů v nejmladší básnické generaci v tomto období.

II. Prameny a literatura

Pramennou základnu této práce tvoří především tři hlavní okruhy materiálu: archivní pozůstalosti jednotlivých relevantních osob, memoárová literatura a dobové otisky původních beletristických prací či literárněpublicistických statí. Většina studovaných pozůstalostí je dnes uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, archivní fondy D. Chalupy a L. Blatného pak v Literárním oddělení Moravského zemského muzea, část pozůstalosti J. Wolkera, zahrnující především jeho přijatou korespondenci, pak v Muzeu Prostějovska v Prostějově. Vedle pramenů archivní povahy nám samozřejmě cenný zdroj informací poskytl dobový tisk. Zde jsme se sice mohli z velké míry opřít o existující bibliografické zdroje, v tom zejména Retrospektivní bibliografii české literatury, avšak většina relevantních literárních a kulturních časopisů a vybrané deníky byla paralelně studována de visu. Specifickou množinu pramenů pak představují vzpomínkové texty Zdeňka Kalisty, byť při práci s nimi bylo třeba počítat s tím, že více či méně vědomě zkreslují skutečnost a snaží se zdůraznit význam pisatelovy osobnosti, v některých ohledech mnohem více, než jsme u tohoto druhu textů zvyklí, a stávají především nástrojem sebeobhajoby osudem krutě stiženého historika.

Ač problematika české avantgardy patří dlouhodobě k oblíbeným tématům české literární historiografie, její samotné počátky dosavadním výzkumem příliš reflektovány nebyly. Pro potřeby této práce jsme se tak překvapivě mohli opřít jen o relativně nevelké množství sekundární literatury a i tu existující jsme mohli využít jen dosti omezeně. Důvody této skutečnosti vidím v zásadě dva. Jak již bylo zmíněno, vlastní počátky „generace roku 1900“ zatím zůstávaly literárněhistorickým výzkumem poněkud přehlíženy a zájem většiny badatelů byl napřímen k vrcholnému a pozdnímu období české avantgardní generace a v tom zejména Devětsilu. Zadruhé pak Kalistova osoba pro své pozdější osudy nebyla pro předlistopadový režim příliš žádoucí. V posledních zhruba pěti až sedmi letech se ale situace pozvolna zlepšuje.

III. Metoda

Na základě zmapování dostupné literatury a pramenů jsme mohli přikročit k rozvažování o vlastní metodě práce. Bylo přitom evidentní, že i při analýzách dobového kontextu bude potřeba naše úvahy z velké části opřít o rozbory původních pramenů, neboť sekundární literatura našim potřebám v mnoha ohledech nepostačovala. Tím zároveň vznikla též nezbytnost poskytnout mapování dobového kontextu větší prostor, než jsme snad na

počátku naší práce očekávali. I vzhledem k tomu, že v mnoha aspektech nebylo možné odkázat na pojednání daného problému v jiných pracích, popř. by bylo nutné jejich závěry korigovat a doplňovat, vyvstala před námi brzy nutnost postavit naši práci především na analýzách původního pramenného materiálu, od nichž jsme se mohli odrážet k výsledkům dosavadního výzkumu většinou jen v dílčích aspektech.

Výsledně jsme se proto rozhodli pojednat naše téma paralelně z více různých úhlů pohledu tak, abychom na straně jedné mohli na patřičných místech věnovat pozornost otázkám odlišné ontologické kvality (vlastním osudům Z. Kalisty, rozboru jeho beletristických textů, analýzám dobové situace i myšlenkovému vývoji Z. Kalisty), na straně druhé však zároveň drželi jednotící strukturu práce. Jako základní orientační osu této práce jsme proto zvolili rozčlenění látky do několika chronologicky vymezených kapitol, což se nám při jejím primárně diachronním záběru zdálo jako nejvhodnější. Jako logická základní časová jednotka se přitom jevil úsek jednoho roku. Jednotlivé kapitoly této práce však nevymezujeme rokem kalendářním, tj. souvislým obdobím od ledna do prosince, ale rokem „akademickým“, tj. obdobím vymezeným přibližně od září roku jednoho do letních prázdnin roku následujícího. Při nahlížení na vývojovou dynamiku životních a uměleckých osudů Zdeňka Kalisty, ale koneckonců i většiny ostatních představitelů mladé generace vstupujících do literatury po konci první světové války, se nám totiž zdálo, že dění uvnitř jednotlivých spolků, ale zároveň i osobnostní vývoj jednotlivých autorů jsou zřetelně děleny obdobným „rytmem“, v němž letní – či šířeji vysokoškolské – prázdniny hrají roli významného mezníku. Pro možnost nasvěcovat dění daného roku z různých úhlů pohledu tak, abychom získali prostor pro souvislejší analýzy otázek společné povahy i pokud možno pro co nejplastičtější portrét celkový, jsme se rozhodli každou jednotlivou chronologickou kapitolu dělit na části dílčí, v nichž bychom sledované období prostřednictvím paralelních řezů nahlíželi vždy z poněkud odlišného hlediska. Volnou inspirací nám tu bylo několik významných metodologických konceptů moderní historiografie (koncept „longue durrée“, metoda „průsvitky“ atp.).

Rozhodli jsme se proto každou jednotlivou chronologickou kapitolu naší práce dále rozdělit do čtyř částí, odlišených výchozí optikou, s níž dané období sledujeme. První část – „Čas“ – pravidelně věnujeme základním událostem daného období, které nám tak vytvářejí jakousi základní orientační osu, okolo níž se náš „příběh“ odvíjí. Na této rovině je naše východisko přísně chronologické. V žádném případě však nebylo naším cílem vytvářet v tomto oddíle určité kauzální řetězce, které by pojednávaly dané období jako nutný sled jednotlivých vzájemně podmíněných událostí, ani nahlížet daný časový úsek jako sled

izolovaných momentů bez jakéhokoliv vzájemného propojení. Naopak neopodstatněné kauzální vztahy se snažíme co nejvíce redukovat a spíše jen v nejnutnější míře odkazujeme k dalším souvislostem sledované látky.

Druhá část – „Lidé a spolky" – je již výrazněji vztahová. Pokoušíme se v ní načrtnout proměny vztahu Z. Kalisty k určujícím postavám dění v nejmladší literatuře počátku 20. let. Zároveň se na této rovině snažíme postihnout i základní momenty vývoje obou hlavních generačních uskupení jako významných kolektivních hráčů na dobové scéně: sledujeme tak osudy Devětsilu a zejména Literární skupiny, jejímž členem Kalista byl.

Třetí část – „Časopisy a texty" – se pak věnuje konkrétním textovým realizacím. Na straně jedné tu sledujeme genezi a vývoj těch generačních periodik, jejichž formování a fungování se Kalista účastnil. Podrobně se proto zaobýváme zejména časopisy *Orfeus* a *Den,* neboť v obou případech se Kalista podílel na jejich vedení, v případě *Dne* dokonce po určitou dobu jako jeho šéfredaktor. Alespoň rámcově a mnohem diskontinuitněji si pak všímáme fungování časopisu Literární skupiny *Host*, a to především s důrazem na Kalistovo angažmá v něm. Zároveň se v této části pokoušíme podat též analýzu jednotlivých Kalistových textů pokud možno v kompletním rozsahu jeho tvůrčích aktivit, tj. sledujeme jak Kalistovu tvorbu básnickou a prozaickou, tak jeho pokusy dramatické, překladové či literárněpublicistické. Zvláštní pozornost přitom věnujeme textům oficiálně knižně vydaným, u nichž se pokoušíme načrtnout jejich vnitřní i vnější genezi, zároveň se snažíme nabídnout jejich základní interpretační analýzu a mapujeme i jejich recepci u soudobé literární kritiky.

Poslední část, čtvrtá, bývá nadepsána jako „Ideje a myšlení". V ní se pokoušíme postihnout Kalistův či šířeji generační poměr k ústředním pojmům, které charakterizují dané období (komunismus, expresionismus, unanimismus, proletářské umění atp.) a zároveň se snažíme sledovat i nejzásadnější Kalistovy texty programové a teoretické či jeho diskuse o teoretických aspektech umělecké tvorby. Tyto otázky se snažíme chápat v jejich vývojové dynamice a pokoušíme se je analyzovat nikoli jako jednou pevně dané konstrukty, ale jako určité volnější rámcové konstanty, v nichž se soudobé rozvažování o literatuře a umění pohybovalo.

Náš pohled přitom bude dozajista defektní. V popředí našeho zájmu totiž bude vždy stát osoba Zdeňka Kalisty a proměny jeho pozice v dění v nejmladší literatuře. Jeho spoluhráče či protihráče tak sledujeme vždy jen potud, pokud mají jejich činy či texty určitý význam právě ve vztahu ke Kalistovi. Naši práci tak pro mnohé otázky chápeme jako prvotní sondu, které by mohla navrhnout první pracovní odpovědi a hypotézy, které bude nutno dalším výzkumem ještě dále verifikovat a přezkušovat.

IV. Výsledky

Celkové shrnutí Kalistových literárních aktivit v letech 1919–1924 není nijak jednoduchou záležitostí. Kalista se totiž zřetelně projevuje jako velmi činorodý a ctižádostivý muž mnoha zájmů, ale zároveň též jako osoba dosti komplikovaného psychologického profilu a konfliktní povahy.

Pokusíme-li se zhodnotit význam Kalisty-básníka, je třeba konstatovat, že Kalista sice nepatří k úplně nejvýraznějším autorům své generace, jako byli např. Wolker, Seifert, Nezval či Biebl, ale zároveň byla jeho tvorba mezi jeho vrstevníky výrazně reflektována, a to i v jejich původních textech. Oproti jiným autorům své generace se Kalista již od počátku výrazněji zajímá o otázky formální, zároveň je jeho poezie i hudebnější a melodičtější. Jen málo přitom byl dosud připomínán vliv, který na ni měl Karel Toman, od raných dvacátých let Kalistův blízký přítel, na jehož tvorbu Kalista z mladých autorů navazuje asi nejzřetelněji. Kalistovy básně bývají mnohem úspornější a sevřenější než často rétorické a rozsáhlé skladby jeho souputníků. Jeho verše získávají charakteristický rukopis: v drtivé většině jde o kratší skladby jen málokdy přesahující rozsah deseti či patnácti veršů, tematizující smutek či bolest. Zároveň do nich zejména v počátcích Kalistovy básnické dráhy promlouvá sociální a kolektivní aspekt, v pozdější fázi zase opojení dálkami a cestováním.

První výraznější samostatný autorský počin Z. Kalisty znamená trojice básní, kterou uveřejnil na jaře 1920 v Neumannově *Kmeni* – „Andělé“, „Vzkříšení“ a „Zvěstování“. Těmito básněmi se Kalista snad jako první autor své generace přihlásil k tendenční ideologické poezii spjaté s komunistickým hnutím, čímž předjímá budoucí vlnu tzv. proletářské poezie, která měla přijít teprve o necelé dva roky později. Tyto básně však předznamenávají ještě jinou podobu Kalistovy a šířeji generační poezie, pro kterou jsme v naší práci použili označení „poetika andělů“. Do těchto veršů totiž výrazně pronikají motivy a obrazy spojené s náboženskou symbolikou a liturgií (andělé, modlitby, biblické postavy atp.). Tento jev není charakteristický pouze pro poezii Kalistovu, ale narážíme na něj i u řady jeho souputníků. Náboženská rétorika měla v jejich verších podepřít představu „nové“ přestavby společenské soustavy a ukázat komunismus jako „novou“ víru válkou vyčerpaného člověka.

V druhé polovině roku 1920 se Kalistova poetika začíná poněkud měnit. Prvoplánové přihlášení ke komunismu v ní nahrazuje spíše soucit se sociálně slabšími vrstvami – chudými, nemocnými či „obyčejnými“ lidmi z periferie (dělníky, vojáky, pouličními prodavači atp.). Zároveň v ní však stále setrvává výrazné zastoupení náboženské motiviky. Z těchto dvou hlavních podnětů vyrůstá na podzim 1920 první redakce jeho debutové sbírky *Ráj srdce*, jíž

Kalista viditelně ovlivnil podobu Wolkerova *Hosta do domu*, připraveného k vydání zhruba o čtvrt roku později. Kalista svůj *Ráj srdce* zároveň od počátku vědomě komponoval na způsob hudební skladby jako organický a vzájemně logicky propojený celek s úvodní i závěrečnou básní a drobnějšími oddíly jednotlivých tematicky souvisejících veršů. Wolkerův *Host do domu* ale nakonec vychází o bezmála devět měsíců dříve než Kalistův *Ráj*. Oproti němu navíc pracuje s širší motivickou paletou i různorodějšími básnickými postupy než motivicky i skladebně poměrně stejnorodé básně Kalistovy. Poezie básnického primitivismu či naivismu, jak bude Kalista později své prvotní verše označovat, tak bude do budoucna spojována zejména právě se sbírkou Wolkerovou, která se ukáže jako její výraznější reprezentant.

Již v závěru roku 1920 počíná Kalista skládat rozsáhlejší kompozici „Vánoce“, kterou v závěru zimy 1921 počne přepracovávat v „kvadraturu“ s názvem „Přátelé“, formálně zřetelně inspirovanou Apollinairovým „Pásmem“. Wolker, který pasáže z této Kalistovy básně pozná ze vzájemné korespondence, začíná o necelý měsíc později psát svůj známý „Svatý Kopeček“, který zadá do tisku těsně po svém návratu do Prahy počátkem května 1921. Podobnost „Přátel“ a „Svatého Kopečku“ na rovině motivické i formální byla více než nápadná, obě básně navíc obsahovaly některé velmi obdobné verše. Kalista proto pod dojmem Wolkerova činu svou báseň, která se dle dochovaných pramenů zdá být nejstarším pokusem o využití formy pásma v české poezii vůbec, již nedokončil a nepublikoval. Rodící se umělecká rivalita mezi oběma mladíky posléze přerůstá i v odcizení lidské a ústí ve vzájemný rozchod.

Na jaře 1921 začínají vznikat první verše Kalistových *Zápasníků*, jeho pozdější druhé sbírky. Jejich posun od *Ráje srdce* však není příliš výrazný. *Zápasníci* proto tvoří jakýsi volný doplněk Kalistovy prvotiny, od níž se liší především výraznějším využitím rýmu, oproštěním se od role kolektivního mluvčího a další redukcí náboženských motivů.

Nový impuls dostává Kalistova básnická tvorba až v polovině roku 1922, kdy do jeho poezie začínají pod vlivem jeho prvních zahraničních cest pronikat obrazy cizích krajin a měst. První náznak nové orientace představují Kalistovy verše inspirované jeho německými cestami z roku 1922, později zařazené do sbírky *Jediný svět.* Plnohodnotně se ale Kalistova nová poetika hlásí až cyklem *Vlajky* ze závěru roku 1922: tato drobná hravá neinterpunktovaná a pro Kalistu netypicky optimisticky laděná osmiverší, zpodobňující vlajky cizích zemí, jsou již zřetelným výrazem nově se formujícího poetismu. V souvislosti s Kalistovou poezií je však možná spíše než o poetismu vhodnější hovořit o tzv. exotismu, poněvadž inovovaná část Kalistova motivického repertoáru zůstává oproti veršům jeho devětsilských souputníků užší a omezuje se především na motivy cizích krajin a cestování. Výrazně tento nový proud proniká i do Kalistova souboru *Barevná romance* z roku 1923,

který bude posléze roku 1925 vydán společně s *Vlajkami* v jednom svazku. Kalista se těmito básněmi řadí k jedněm z prvních představitelů formujícího se poetismu, jímž můžeme volněji definovat dobovou poetiku nejen Devětsilu, ale též pražské části Literární skupiny.

Již po návratu z Itálie koncem zimy 1923 však začíná do Kalistovy lyriky znovu pronikat zcela odlišný tón. Tuto novou, formálně vybroušenou nerýmovanou hloubavou osobní lyriku Kalista později nazve „klasicismem". Plně se toto jeho nové směřování projeví v meditativních intimních básních, psaných pod vlivem otcovy smrti v prvních měsících roku 1924. Pozdější „klasicistní" sbírka *Smuteční kytice* však vychází v nevelkém nákladu až roku 1929, kdy se „poezie smrti" pozvolna stává dobově velmi příznačnou.

Kalistově poezii býval kritikou často vyčítán její omezený motivický rejstřík i pasivní postoj ke světu, v mnoha ohledech právem. Kalista navíc nebyl autorem příliš plodným. Byť svou tvorbu z první poloviny dvacátých let postupně shrnul v pěti básnických knihách, jde ve všech případech o nerozsáhlé soubory, čítající většinou do dvaceti básní. Kalista jakoby nebyl schopen připravit rozsáhlejší sbírku či napsat báseň delší než patnáct či dvacet veršů a jeho texty tak často působí jen jako pouhé krátké rozvinutí jednoho motivu či básnického obrazu. Kalistova role při formování jeho tvůrčí generace tak byla, domnívám se, především rolí zprostředkovatelskou. Kalista sice byl s to přijít s formálně, motivicky či jinak novými podněty, jejich plnohodnotné básnické uchopení a rozvinutí ale již připadlo někomu jinému – ať již jde o básnický primitivismus Wolkerova *Hosta do domu*, formu pásma ve „Svatém Kopečku" či impulsy, které Kalista dal svým exotismem rodícímu se devětsilskému poetismu.

Kalista se ale věnoval i ostatním odvětvím beletristické tvorby. Její poměrně hojnou, avšak ne příliš výraznou část tvoří jeho texty prozaické. Závažnější je dle mého mínění Kalistův dramatický pokus *Loupežníci a městečko*, snažící se zpodobnit generační konflikt synů-revolucionářů s jejich konzervativními otci. Kalistovi *Loupežníci* jsou zajímaví především jako pokus o zpracování kolektivního dramatu, v němž proti sobě stojí dvě protikladné, avšak vnitřně jen minimálně rozlišené skupiny postav. Nejednoznačné hodnocení vyvolávají Kalistovy texty literárněteoretické a literárněpublicistické. Nejzajímavější a nejcennější z nich jsou nejspíše hned ty chronologicky nejstarší, spojené s Kalistovým působením v redakci časopisu *Den*, jehož šéfredaktorem byl Kalista na přelomu let 1920 a 1921. Tyto Kalistovy články totiž mohou sloužit jako významný doklad reflexe německého expresionismu a francouzského unanimismu v nejmladší generaci. Nejzávažnější Kalistův pokus tohoto druhu pak nesporně představuje bohužel neúplně dochovaný text jeho přednášky o nejnovější poezii, proslovený v závěru ledna 1921 v Písku, kde se formálně ustavil přátelský čtyřlístek Kalista–Wolker–Píša–Kadlec.

Kalistovy literárněteoretické a programové rozvahy z této doby sice ukazují na dobrou obeznámenost svého autora se soudobou situací v domácí i zahraniční literatuře i na Kalistovu schopnost načrtnout jejich genetický výklad, jejich určitou slabinu však představuje neurčitost programových postulátů pro budoucnost. Kalista v tomto směru zůstává většinou jen u vágního pojmu „nové“ umění, jehož obsah se mu jen obtížně daří pozitivně definovat. Přesto Kalistovy teoretické rozvahy z přelomu let 1920 a 1921 ukazují zajímavou alternativu k souběžně vznikajícím programovým textům devětsilským, od kterých se však obvykle liší jen v dílčích akcentech. Kalistovy pozdější texty k myšlení o literatuře z let 1922 a 1923 pak již většinou reflektují „jen“ individuální problémy spojené s jeho tvorbou.

V první polovině dvacátých let se rozbíhá i Kalistova tvorba literárněkritická. Určité zpravidelnění jeho kritické činnosti je ale spojeno až s rokem 1922 či spíše 1923 a jeho angažmá v *Československých novinách* a *Přerodu.* Avšak i v tomto případě zůstává jeho literárněkritická činnost nerozsáhlá a má spíše příležitostný charakter.

Možná vůbec nejvýrazněji se Kalista v první polovině dvacátých let představil jako překladatel, byť většina jeho překladů zůstala rozeseta po nejrůznějších časopisech. Jako symbolickou osu, kolem které se Kalistovy překladatelské aktivity otáčely, můžeme chápat osobnost německo-francouzského básníka Ivana Golla, počátkem dvacátých let bezesporu nejvýraznějšího zahraničního podporovatele české či šířeji vymezeno slovanské avantgardy. Kalista si Golla povšimnul již před letními prázdninami 1920, ještě v době expresionistické fáze jeho tvorby, kdy začíná překládat jeho „dithyramb“ *Nový Orfeus.* Ten se posléze v dubnu 1921 stane vlastním Kalistovým knižním debutem. Na podzim 1920 a začátkem roku 1921 pak Kalista přeloží a časopisecky porůznu publikuje i většinu textů z Gollova souboru drobných expresionistických próz s názvem *Dithyramben.* Kromě Ivana Golla Kalista překládal i jiné představitele soudobého expresionismu: K. Edschmida, K. Ottena a údajně též i F. Kafku.

Gollův vliv na Kalistu se však zdaleka nevyčerpává jen expresionismem. Kalista totiž v závěru roku 1920 navazuje s Gollem, nově již působícím v Paříži, korespondenční kontakt a jeho prostřednictvím získává přístup k řadě soudobých francouzských literárních časopisů. Právě Goll tak Kalistovi otevírá cestu k poezii G. Apollinaira a jeho následovníků, k nimž se svou aktuální tvorbou sám řadil. Kalista proto hojně překládá i soudobou avantgardní tvorbu I. Golla (*Chapliniada*, *Astral*) a jeho současníků (M. Jacoba, J. Cocteaua, B. Cendrarse aj.) a stává se jejich hlavním generačním tlumočníkem. Právě zájem o tyto literáty Kalistu roku 1922 a 1923 dočasně sblíží i s K. Teigem a Devětsilem. Nejpregnantnější výraz těchto

Kalistových snah představuje tzv. francouzské číslo *Hosta* z ledna 1923, které Kalista prakticky sám vyplnil svými překlady z tvorby soudobých francouzských básníků.

Avantgardní linie G. Apollinaire–I. Goll však tvoří pouze jednu část Kalistových překladů z francouzštiny. Velmi intenzivně se totiž Kalista zajímal i o tvorbu skupiny francouzských unanimistů, zejména dvojice Ch. Vildrac–G. Duhamel. První překlady z jejich děl Kalista publikoval již v závěru roku 1920 ve *Dni.* V Duhamelově sbírce *Compagnons* (1912) můžeme zároveň vidět určující orientační bod Kalistových básnických počátků. Tuto knihu Kalista v průběhu roku 1920 a 1921 přeložil prakticky v úplnosti, své překlady však posléze knižně nepublikoval. Zmínit je třeba i Kalistův zájem o dílo Julesa Romainse (překlad jeho „kinorománu" *Donogoo-Tonka* vydává tiskem 1925) a Heinricha Heina (spolupodíl na knižním výboru z jeho veršů z roku 1924 či překlady Heinových satir pro časopis *Sršatec*).

Zdeněk Kalista patřil též ke klíčovým organizátorům života nastupující poválečné generace. Ještě coby středoškolák se stává redaktorem rubriky poezie časopisu Svazu středoškolského studentstva československého *Ruch*. Po příchodu na studia do Prahy se Kalista rychle dostává do prostředí anarchokomunistické bohémy soustředěné kolem kavárny Union, z níž posléze vzejde hlavní okruh členů Uměleckého klubu, zájmové umělecké organizace okolo movitého hudebního mecenáše V. V. Šaka, na jehož bázi záhy vzniká i první ryze generační časopisecká tribuna, časopis *Orfeus.* Následně Šak podpoří i vznik deníku a posléze týdeníku *Den,* asi nejvýraznějšího periodika v zatím krátké historii formující se „generace roku 1900", v němž se dokonce Kalista v závěru roku 1920 prosazuje na místo šéfredaktora. Kalistův *Den* přinesl řadu cenných materiálů k rodící se kultuře sovětského Ruska, k německému expresionismu či francouzskému literárnímu kubismu a unanimismu.

Po pádu *Dne* ale Kalista v zimě 1921 načas ztrácí vlastní publikační tribunu, kterou mu však v této době více než dostatečně supluje Neumannův *Kmen* a *Červen.* Na jaře 1921 se pak Kalista neúspěšně pokouší znovuobnovit činnost československé sekce Barbussova mezinárodního hnutí *Clarté.* Když posléze na podzim 1921 vzniká Literární skupina, stává se Z. Kalista jejím členem prakticky ihned po jejím založení a na základě dohody s brněnskými kolegy proniká se svými nejbližšími přáteli A. M. Píšou a J. Wolkerem krátce i do redakce nově založeného časopisu *Host*. Důležitým členem jeho redakce a zároveň i redakce *Sborníku Literární skupiny* se Kalista znovu stane roku 1923, kdy se v době existenčního ohrožení *Hosta* asi nejvíce zaslouží o přesun časopisu do Prahy do podniku V. Petra.

Značnou pozornost jsme v naší práci věnovali i jednotlivým osobním vazbám a kontaktům mladého Z. Kalisty, které často měly významný vliv nejen na osudy jeho, ale šířeji též celé generace. V Kalistově blízkosti se počátkem dvacátých let bude pohybovat řada

zajímavých jmen. Již jsme zmiňovali J. Wolkera, A. M. Píšu či další členy Literární skupiny (K. Biebl, F. Götz, Č. Jeřábek aj.). Přes drobné dílčí rozmíšky naváže Kalista celoživotní přátelství s J. Knapem, jen málo byly dosud připomínány jeho blízké kontakty s V. Nezvalem, který byl určitou dobou i jeho sousedem ve studentském podnájmu, z dalších členů Devětsilu se Kalista postupem času sblížil zejména s J. Seifertem a posléze i K. Schulzem, v průběhu roku 1920 nalézáme v Kalistově blízkosti Jiřího Weila, již rodných Benátek se Kalista znal s A. Vaněčkem atd. Síť kontaktů a známostí mladého Kalisty je a zůstane obdivuhodná.

Určujícím přítelem jeho mládí se měl do budoucna stát Jiří Wolker, Kalistův studentský spolubydlící ze smíchovské ulice Na Celné. Především právě Kalista nasměroval Wolkerův zájem směrem ke komunismu a svou „poetikou andělů" značně ovlivnil podobu Wolkerovy debutové sbírky. Kalistovu báseň „Přátelé" pak můžeme vedle Apollinairova „La zône" prohlásit za bezprostřední inspiraci Wolkerova „Svatého Kopečku". Kalistovi Wolker vděčil i za zprostředkování podnětů zahraničních literatur – vedle zmiňovaného Apollinaira lze doložit Kalistovo prostřednictví při sledování Wolkerova zájmu o německý expresionismus a poezii francouzských unanimistů. K harmonické idyle, líčené porůznu v Kalistových vzpomínkových pracích, však mělo jejich vzájemné spolubydlení nesporně daleko. I přesto se Kalista později stává jedním z hlavních strážců Wolkerova odkazu, z velké části však své někdejší známosti využívá ke zdůraznění svých vlastních aktivit a zásluh a po svém zatčení v padesátých letech i ke své politické obhajobě. To se týká zejména Kalistovy legendy o vzájemné výměně titulů debutových sbírek obou autorů, kterou na základě rozboru dochovaných pramenů musíme odmítnout jako evidentní smyšlenku.

Ve stínu Kalistova přátelství k J. Wolkerovi dlouhodobě zůstává Kalistův poměr k A. M. Píšovi. Domnívám se však, že intenzita přátelského sblížení Z. Kalisty a A. M. Píši byla snad ještě vyšší než v případě předchozím, byť spolu oba mladíci byli v kontaktu především prostřednictvím korespondence. Právě Kalista Píšu následně za jeho prvních návštěv Prahy uvádí do tamějšího literárního prostředí a jako hlavní řečník vystoupí na Píšou organizovaném recitačním večeru v Písku v závěru ledna 1921, po němž se ustaví přátelský čtyřlístek Kalista–Wolker–Píša–Kadlec. Kalista má též důležitý podíl na vydání prvních dvou Píšových sbírek. Na podzim 1922 se však po sérii osobních výpadů v polemikách o manifest Literární skupiny poměr obou mladíků mění v prudce nepřátelský a oba se znovu smíří až počátkem 60. let.

Třetí klíčovou postavou, která výrazně ovlivnila Kalistovu literární dráhu, se měl stát František Götz. S vůdcem brněnské literární mládeže vstoupil Kalista do kontaktu jako snad první mladý literát z Prahy již na jaře 1921 a jejich korespondenční přátelství se nesporně stane jedním z hlavních podnětů k tomu, aby Literární skupina záhy po svém ustavujícím

sjezdu ustoupila od svého původně plánovaného regionálního zaměření, ale stala se spolkem aktivním v celorepublikovém měřítku. Právě Götz se však svou přirozenou autoritou i neúnavnou aktivitou pro věc spolku stane jeho hlavním teoretickým a kritickým mluvčím, čímž obsadí místo, o kterém pravděpodobně uvažoval i Z. Kalista. Již od podzimu 1921 navíc můžeme sledovat Götzovy rostoucí sympatie k dvojici Wolker–Píša, kterou v zimě 1922 oproti Kalistovi zřetelně upřednostní. Přes dočasné zlepšení vzájemného poměru na podzim 1922 se po svém přechodu do Prahy v září 1923 právě Götz stane hlavním organizátorem převratu vůči Z. Kalistovi a jeho příznivcům uvnitř Literární skupiny v létě 1924.

Složitým vývojem procházel Kalistův poměr k Devětsilu. Už v závěru roku 1919 můžeme sledovat první známky napětí mezi ním a okruhem kolem Karla Teiga. Kalista se následně na podzim 1920 stává vůdcem nedevětsilské části Uměleckého klubu a posléze se mu podaří nově vzniknuvší Devětsil vytlačit jak z pozic uvnitř Uměleckého klubu, tak i z redakce *Orfea* a nově vznikajícího *Dne*. Právě podzimem 1920 můžeme datovat vznik zřetelné rivality mezi oběma uskupeními, přičemž úhlavním Kalistovým nepřítelem v rámci Devětsilu se stává jeho někdejší blízký přítel ze Svazu středoškolského studentstva Artuš Černík. Poměr mezi Kalistou a Devětsilem se začíná uklidňovat až v létě 1922.

Ještě více nám pak kalistovské materiály pomohly nasvítit genezi konkurenčního generačního uskupení, Literární skupiny, která byla v dosavadní literatuře prezentována řadou zjednodušujících a často i zkreslujících klišé. Některá z nich jsme se pokoušeli v naší práci korigovat. Odmítli jsme především zplošťující ztotožňování Literární skupiny s Brnem. Tzv. brněnská šestka tvořila bezesporu nejvýraznější, nejtrvalejší a nejkompaktnější součást tohoto spolku, avšak se znalostí materiálů k osobnosti Z. Kalisty je třeba zdůraznit i existenci a význam tzv. pražského křídla Skupiny. V rámci tohoto spolku se totiž Kalista v letech 1921–1924 řadil k nejaktivnějším členům: v letech 1922–1924 byl jeho místopředsedou a vedle redakce spolkového sborníku se jako redaktor podílel i na chodu *Hosta*. S Kalistovým jménem je spojeno i tzv. francouzské číslo *Hosta* z ledna 1923, snad jediný výraznější pokus Literární skupiny z dob jejích počátků o sledování zahraničních literatur. Podobně především Kalistovým prostřednictvím se rozšiřuje i členský kádr Skupiny. V průběhu roku 1922 do ní Kalista přivádí K. Biebla a o rok později též trojici F. Kropáč, K. Hradec a J. Landa.

Literární skupina ale narozdíl od Devětsilu dle mého mínění nikdy nepředstavovala jednotné umělecké uskupení spojené společným programem, ale po celou dobu své existence byla jen tu více, tu méně volným uskupením autorů okolo časopisu *Host*. Byl to právě především časopis a možnost publikovat v něm, nikoli společný program, který do Skupiny

přivedl víceméně všechny její členy, a naopak byly to právě pokusy o formulování programu, které znamenaly nejčastější důvody odchodů jednotlivých členů ze spolku.

Z tohoto důvodu si též dovolím zpochybnit snahy o interpretaci Literární skupiny jako avantgardního uskupení. Dílčí momenty avantgardního programu sice pronikají do poetiky některých jejích členů, nejvýrazněji nejspíše právě do textů Z. Kalisty, avšak v tvorbě autorů Literární skupiny ve velké míře postrádáme snahu o radikální proměnu skutečnosti, výraznější pokusy o experiment s uměleckou formou či vymezování se vůči umělecké tradici. Literární skupinu proto můžeme klasifikovat jako jakési „semiavantgardní" uskupení, které v některých aspektech vyhovuje obecným definicím spojovanými s projevy avantgardního umění, většinou svých aktivit i umělecké tvorby se mu ale vymyká. Dílčí reflexi avantgardních hesel můžeme sledovat v programových statích F. Götze, politicky možná nejradikálnějšího představitele spolku. I u něj však zůstane jen u náběhů. Dopad Götzových programových textů navíc budou zásadně diskvalifikovat dva momenty: zaprvé jejich prakticky nulová reflexe v tvorbě jednotlivých členů Literární skupiny, v níž Götzovy postuláty zůstanou většinou oslyšeny, a zadruhé Götzova eklektičnost a neujasněná práce s pojmy.

Tyto slabiny budou patrné už v Götzových polemikách s Devětsilem o expresionismus z ledna 1922, které se stanou prvním výrazným vyjádřením programového směřování Literární skupiny. F. Götz se v nich totiž poněkud netakticky připne k pojmu expresionismu jako úběžníku uměleckých snah Skupiny, byť tento pojem dosud v centru jeho literárněteoretického rozvažování nestál. Naopak Götz již na podzim 1921 nahlížel expresionismus jako překonaný proud. Ostrá, ač jednostranná a z části účelová kritika, které se těmto vývodům dostalo od Karla Teiga, jej následně zatlačila do defenzívy. Později se proto Götz snaží heslo „expresionismu" nahradit pojmem „proletářské literatury". Činí tak však prakticky v té stejné chvíli, kdy se k němu v soudobé literární diskusi razantně přihlásí Devětsil, resp. Jiří Wolker. Když pak v květnu 1922 vychází Götzova *Anarchie v nejmladší české poezii*, v níž je právě proletářská poezie ceněna jako hodnotově nejvyšší stadium soudobé literatury, je tento pojem ve veřejné diskusi již „obsazen". V září 1922 tak Götz v manifestu Literární skupiny označuje svůj ideál umělecké tvorby nově heslem „sociálního polyfonismu" či „realismu prosvíceného sociální utopií". Po uveřejnění manifestu ale Götz i s ohledem na následný vývoj uvnitř spolku na další rozvoj a propagaci programu Skupiny víceméně rezignuje.

Ve stručnosti jsme se dotkli i vztahu mladé generace k zahraničním literárním proudům. Z nich mezi nejvýraznější inspirační vlivy bezesporu patřil již několikrát zmiňovaný expresionismus. Vágnost tohoto pojmu dále problematizují proměnlivé obsahy,

které s ním byly a jsou v literární a literárněvědné diskusi spojovány. Z naší práce si směrem k němu dovolím vyvodit několik následujících závěrů.

Předně: vliv, který tento německý (zůstaneme-li u obecně asi nejrozšířenějšího chápání tohoto pojmu) umělecký proud na „generaci roku 1900“ měl, je patrný nejen u užšího jádra Literární skupiny, tj. členů brněnské šestky, ale zejména roku 1920 též u členů pražského Uměleckého klubu, především Z. Kalisty a A. M. Píši, kteří svou tvorbu jako expresionistickou v této době vědomě označují a expresionismus jako takový reflektují i ve svých nejranějších literárněkritických a literárněteoretických pracích.

Zadruhé: domnívám se, že je nutno poněkud zpochybnit tradiční kladení rovnítka mezi Literární skupinu a expresionismus, což vynikne zejména na srovnání tvorby pražské a brněnské části spolku. Ani poetiku brněnských nelze dle mého mínění pojímat pouze jako expresionistickou, byť vlivy tohoto uměleckého proudu jsou zejména v raných prózách Čestmíra Jeřábka evidentní. Německý expresionismus nesporně fungoval jako jeden ze základních vlivů formujících soudobou poetiku autorů brněnské šestky, jsem však toho názoru, že v jejich případě nešlo o vědomé tíhnutí k tomuto směru jako spíše o – leckdy poměrně silný – dobový obecný inspirační vliv.

Konečně: domnívám se, že je minimálně třeba oslabit tvrzení o tom, že by se ve svých programových textech hlásil k expresionismu F. Götz. Ten totiž již na podzim 1921 o expresionismu mluví jako o „minulém“ směru a podobně ani v souběžně vznikající *Anarchii v nejmladší české poezii* v něm nevidí nejvyšší fázi dobového uměleckého vývoje. Jako určitý zastřešující pojem pro svůj koncept jej Götz přijal až počátkem roku 1922 teprve ve své replice na text A. Černíka, a to ještě spíše proto, aby korigoval právě Černíkovo tvrzení ztotožňující tvorbu Skupiny s expresionismem. Význam tohoto pojmu si přitom Götz pro své potřeby značně modifikoval a spíše než specifický literární umělecký proud v něm viděl obecné pojmenování pro „životní styl“ válečné a těsně poválečné epochy. Celá „expresionistická“ polemika z počátku roku 1922, v níž se právě vágní a neustálený pojem expresionismu stal jen účelovým nástrojem polemické strategie, se tak dle mého mínění stává především dokladem vzájemného neporozumění zúčastněných stran.

Pozornost jsme věnovali i reflexi francouzského unanimismu, který zejména v roce 1920 a v první polovině roku následujícího představuje nesporně nejvýraznější zahraniční směr, k němuž se poválečná mladá generace – snad s určitou výjimkou autorů brněnských – upíná. Zájem o tvorbu francouzských unanimistů vycházel především z hesla kolektivnosti a lidské sounáležitosti, spojeného se zřetelným humanistickým a sociálním apelem této tvorby, které jejich texty zřetelně odlišovaly od většiny předválečných děl, jež do centra své

pozornosti stavěla především individuum a jeho prožitky. Na jaře 1921, těsně po návštěvě obou hlavních představitelů tohoto proudu v Praze, se však mladí od tvorby unanimistů rychle odklánějí, což zapříčinily v zásadě dva hlavní důvody. Zaprvé se během této návštěvy velmi výrazně ukázal živý zájem hlavních představitelů soudobého veřejného života mladé republiky o díla obou básníků, pramenící z dobové oficiální zahraniční i kulturní politiky, a především se v této době unanimisté veřejně distancovali od marxismu a jeho představy nutnosti násilné proměny společenské skutečnosti.

Jednu z nejsložitějších otázek, kterých jsme se v naší práci dotýkali, pak znamenal poměr mladých literátů ke komunismu. Na mnoha místech naší práce jsme si ukázali, že ani Kalistův poměr k němu nebyl zcela jednoduchý. Kalista se jeho přívržencem stává krátce po svém příchodu do Prahy na podzim 1919 a nejintenzivněji se komunismus v jeho osobním i uměleckém životě odráží právě v této době a v průběhu roku následujícího. Na komunismu však dle mého mínění na počátku 20. let Kalista oceňuje především jeho etické momenty, nikoli jeho – v domácích poměrech ještě prakticky neexistující – politickou praxi. Již od roku 1921 však jeho původní nadšení pro tento politický směr opadá. Kalista se nikdy nestane aktivním straníkem a jeho členství ve straně ani nelze bezpečně doložit. Narozdíl od svých dosavadních nejbližších přátel Wolkera a Píši Kalista odmítne chápat svou literární tvorbu jako prostředek politického boje, což bude zřejmě jedním z nejdůležitějších momentů vzájemného rozchodu i Kalistova odmítnutí proletářského umění.

Literární aktivity Zdeňka Kalisty z počátku dvacátých let zřejmě i do budoucna zůstanou ve stínu jeho prací historických, ačkoli svou mnohostranností, intenzitou a rozsahem dodnes vzbuzují úctu a obdiv. Kalista se nám ze zpětného pohledu jeví jako jedna z nejzajímavějších postav soudobého dění v nejmladší literatuře, které pomáhal formovat řadou dílčích impulsů a objevů. Přestože řada jeho aktivit měla jen krátkodobý charakter a trpěla určitou nesoustavností, nebo byla posléze plnohodnotně rozvinuta někým jiným, umožňuje nám právě Kalistova postava nahlížet literární dění na počátku dvacátých let poněkud jinou optikou, než na jakou jsme byli doposud zvyklí. Hledání cest rodící se avantgardní generace se nám tak ukazuje jako mnohem diskontinuitnější a komplikovanější a zároveň se problematizuje dosavadní relativně ustálený rámec výkladu tohoto období, v němž právě zapomínaná stopa Zdeňka Kalisty patří k těm nejvýraznějším.

V. Výběrový seznam použité literatury

I. Prameny:

Ia. Prameny archivní

Literární archiv Památníku národního písemnictví

Fond Artuš Černík

Fond František Götz

Fond Čestmír Jeřábek

Fond Zdeněk Kalista

Fond Josef Knap

Fond A. M. Píša

Literární oddělení Moravského zemského muzea

Fond Lev Blatný

Fond Dalibor Chalupa

Muzeum Prostějovska v Prostějově

Fond Jiří Wolker

Fond Zdena Wolkerová

Ib. Tištěné prameny

Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín. Praha: Svoboda, 1971.

FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narozeni na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 373–458.

FERKLOVÁ, Renata: Protržené hranice: studentské cesty Zdeňka Kalisty v letech 1922–1923. In: *Múzy na cestách.* Praha: Památník národního písemnictví 2007. (Literární archiv 39, 2007), s. 291–346.

GÖTZ, František: *Anarchie v nejmladší české poesii.* Brno: St. Kočí, 1922.

Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea. Řada C – literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 1–62.

In memoriam Jiřího Wolkera. Red. Konstantin Biebl. Praha: Hyperion, 1924.

Literární rubrika Rovnosti v letech 1918–1928: bibliografie. Zpracovali Sylva Bartůšková, Jan Veselý, Štěpán Vlašín. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971.

HOFFMEISTER, Adolf: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962.

JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky.* Brno: Krajské nakladatelství, 1961.

KALISTA, Zdeněk: *Jediný svět.* Praha: Družstvo přátel studia, 1923.

KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker.* Praha: Václav Petr, 1933.

KALISTA, Zdeněk: *O jedné knihovničce a mládencích kolem ní*. Olomouc: Vzorná okresní knihovna; Prostějov: Přípravný výbor Wolkrova Prostějova, 1970.

KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života*. Ed. Jarmila Víšková. Brno: Atlantis, 1996–1997.

KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud.* Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978.

KALISTA, Zdeněk: *Ráj srdce.* Praha: Petr a Tvrdý, 1922.

KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969.

KALISTA, Zdeněk: *Vlajky ; Barevná romance.* Praha: A. Srdce, 1925.

KALISTA, Zdeněk: *Zápasníci*. Praha: Petr a Tvrdý, 1922.

KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst, 1997.

NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978.

PÍŠA, A. M.: *Dnem i nocí.* Praha: Fond Julia Zeyera, 1921.

PÍŠA, A. M.: *Nesrozumitelný svatý.* Praha: Fr. Svoboda, 1922.

PÍŠA, A. M.: *Pozdravy.* Praha: Komunistické knihkupectví a nakladatelství, 1923.

PÍŠA, A. M.: *Soudy, boje, výzvy*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1922.

Sborník Literární skupiny. Vyškov: F. Obzina, 1923.

SEIFERT, Jaroslav: *Všecky krásy světa.* 3., [1. přeprac.] vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992.

SVOBODA, Jiří: *Přítel Vítězslav Nezval.* Praha: Československý spisovatel, 1966.

Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 505–533.

WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Ed. Zina Trochová. Praha: Československý spisovatel, 1984.

WOLKER, Jiří: *Host do domu.* Plzeň: K. Beníško, 1921.

WOLKER, Jiří: *Tři hry.* Praha: Fr. Svoboda, 1923.

WOLKEROVÁ, Zdena: *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky.* 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1951.

II. Literatura

BENEŠ, Zdeněk: Zdeněk Kalista a česká rozumějící historiografie. In: KALISTA, Zdeněk: *Cesty historikova myšlení.* Praha: Garamond, 2002, s. 5–19.

BÍLEK, Jaroslav: K historii brněnského Devětsilu: Devětsil, Rovnost a Host. *Česká literatura* 13, 1965, č. 1, s. 76–90.

pb [=BLAŽÍČEK, Přemysl]: Zdeněk Kalista. In: *Lexikon české literatury 2/II.* Red. Vladimír Forst. Praha: Academia, 1993, s. 633–635.

BRABEC, Jiří – EFFENBERGER, Vratislav: Komentář. In: TEIGE, Karel: *Svět stavby a básně*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 509–573.

BRETT, Vladimír: *Dějiny Internacionály myšlenky Clarté.* Praha: Academia, 1982.

BROUČKOVÁ, Veronika: *Srdce a smrt: tvorba brněnské Literární skupiny.* Praha: Akropolis – Filip Tomáš, 2009.

BROUSEK, Marketa: *Der Poetismus: die Lehrjahre der tschechischen Avantgarde und ihrer marxistischen Kritiker*. München: C. Hanser, 1975.

CATALANO, Alessandro: Zdeněk Kalista aneb Nekonečný boj proti obrovské přesile. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 99–110.

ČTVRTNÍK, Mikuláš: *Geschichte der Geschichtswissenschaft: der tschechische Historiker Zdeněk Kalista und die Tradition der deutschen Geistesgeschichte*. Hamburg: Diplomica Verlag, 2010.

Dějiny české literatury. Sv. IV., Literatura od konce 19. století do roku 1945. Hl. red. Jan Mukařovský. Praha: Victoria Publishing, 1995.

EFFENBERGER, Vratislav: Nové umění. In: TEIGE, Karel: *Svět stavby a básně.* Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 575–619.

FERKLOVÁ, Renata: Nevydané rukopisy Zdeňka Kalisty. *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 9, 1996, s. 93–106.

FERKLOVÁ, Renata: Osud nebo prozřetelnost?: literární tvorba Zdeňka Kalisty ve vězení 50. let. In: *Narozeni na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 221–256.

FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista – Pekařův žák, interpret a polemik. In: *Josef Pekař a české dějiny 15.–18. století*. Semily: Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 1994. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 1), s. 29–39.

FERKLOVÁ, Renata: *Zdeněk Kalista (1900–1982): soupis osobního fondu.* Praha: Památník národního písemnictví, 2001.

FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista: vězeň kamení. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 131–145.

FERSTL, Roman: *Mladý Zdeněk Kalista (1900–1919)*. S. l.: Město Benátky nad Jizerou a Okresní muzeum Mladá Boleslav, 2000.

FERSTL, Roman: Těžká cesta historikova: Kalistovy profesní a osobní osudy v první půli 70. let. In: *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975)*. K vyd. připravil Antonín Kostlán. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, společné pracoviště Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a Univerzity Karlovy, 2002, s. 523–532.

FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg: *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000.

FLAIŠMAN, Jiří: *„L. P. 1920“* [Disertační práce], Praha: FF UK, 2010.

FORŠT, Duchoslav: Fred Bérence a pražská skupina Barbussova hnutí Clarté. *Philologica Pragensia* 22, 1979, č. 2, příl., s. 1–7.

Hledání expresionistických poetik. Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita; Pelhřimov: Nová tiskárna, 2006.

HOJDA, Zdeněk: Zdeněk Kalista, umělec a historik. In: KALISTA, Zdeněk: *Cesta po českých hradech a zámcích*. Praha: Odeon 1993, s. 5–22.

JELÍNKOVÁ, Eva: *Echa expresionismu: recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910–1930)*. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, 2010.

KUČEROVÁ, Hana: *Základní problémy vývoje českého expresionismu: programová východiska a tvůrčí praxe Literární skupiny.* Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011.

KUDLÁČ, Antonín K. K.: *Příběh(y) Volné myšlenky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

KUTNAR, František: [Zdeněk Kalista]. In: KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 784–789.

KUTNAR, František: Myšlenkový profil historika Zdeňka Kalisty. *Labores musei in Benátky nad Jizerou* 6, 1970, č. 3/4, s. 53–66.

MALÁ, Zuzana: Rozrůzněná avantgarda. *Česká literatura* 61, 2013, č. 1, únor, s. 68–85.

MARČÁK, Bohumil: *Čas hledání a sporů: z literárních zápasů brněnské Rovnosti v letech 1921–1928.* Brno: Blok, 1966.

MARČÁK, Bohumil: Literární avantgarda a dělnický list: začátky spolupráce Devětsilu s Rovností. In: *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 126–152.

MAREK, Pavel: Osobnost Jiřího Wolkra v literárním díle Zdeňka Kalisty. In: *Kapitoly z dějin české literární historiografie.* Václavkova Olomouc 1987. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 215–227.

MED, Jaroslav: Česká literatura a německý expresionismus. *Česká literatura* 53, 2005, č. 5, s. 688–693.

NOVÁK, Arne – NOVÁK, Jan Václav: *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny.* 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995.

PAPOUŠEK, Vladimír a kol.: *Dějiny nové moderny.* Praha: Academia, 2010.

PAPOUŠEK, Vladimír: *Gravitace avantgard: imaginace a řeč avantgard v českých literárních textech první poloviny dvacátého století.* Praha: Akropolis – Filip Tomáš, 2007.

PAVERA, Libor: Zdeněk Kalista – básník. *Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. Řada literárněvědná (A)* 4, 2002, č. 4, s. 59–73.

PEŠAT, Zdeněk: *Jaroslav Seifert.* Praha: Československý spisovatel, 1991.

PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 1292–1313.

ROTREKL, Zdeněk: [Zdeněk Kalista]. In: týž: *Skrytá tvář české literatury*. Brno: Blok 1993, s. 62–72; též in týž: *Skryté tváře*. Brno: Atlantis, 2005, s. 57–65.

SEDMIDUBSKÝ, Miloš: Vytváření idyly v české avantgardě. Jiří Wolker: „Svatý Kopeček". *Česká literatura* 43, 1995, č. 2, s. 192–214.

SVOBODA, Jiří: *Generace a program: studie o programech proletářské poezie.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.

ŠALDA, F. X.: Nejnovější krásná próza česká. *Šaldův zápisník* 7, 1933/1934, s. 115–127, 166–178 a 232–238.

Tvář ze stínu – Zdeněk Kalista: výstava k nedožitým 95. narozeninám básníka avantgardy, historika a vězně svědomí. Praha: Památník národního písemnictví, 1995.

VLAŠÍN, Štěpán: Expresionismus a poetismus. *Česká literatura* 16, 1968, č. 3, s. 323–329.

VLAŠÍN, Štěpán: *Jiří Wolker.* Praha: Melantrich, 1974.

WIENDL, Jan: *Vizionáři a vyznavači: k otázce sepětí řádu umění a života v české poezii první poloviny 20. století.* Praha; Podlesí: Dauphin, 2007.

Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách. Red. Ivo Navrátil. Semily: Státní okresní archiv, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6).